

*Олена Колінько,
кандидат філологічних наук,
докторант Інституту філології КНУ ім. Тараса Шевченка*

«ДІТОЧИЙ СВІТ» У НОВЕЛІСТИЦІ СТЕФАНА КОВАЛІВА

Автор знайомить читача з творчістю маловідомого українського письменника С. Коваліва, особливостями його стилю, світом його уявлень і образів, переконливо аргументуючи, що мала проза С. Коваліва заслуговує на увагу маленьких читачів та їхніх батьків.

Ключові слова: письменницький феномен, актуальність, «діючий світ», співчуття, повчання.

*Olena Kolin'ko.
Candidate of Philological Sciences, working for Ph.D.
degree at the Institute of Philology of Kyiv Taras Shevchenko National University*

'A Child's World' in Stephan Kovaliv's Short Stories

The author has acquainted the reader with the works by a little-known Ukrainian writer S. Kovaliv, with the peculiarities of his literary manner, with the world of his imaginings and images, definitely stating that S. Kovaliv's small prose works deserve to be read by little readers and their parents.

Key Words: a writer's phenomenon, actuality, 'a child's world', compassion, instruction.

Творчий доробок С. Коваліва, відомого галицького письменника, талановитого прозаїка, довгий час несправедливо замовчувався і залишався на периферії наукових студій. У кінці 90-х рр. минулого століття цей процес активізувався: у 1998 році в Бориславі була проведена наукова конференція, присвячена 150-й річниці від дня народження митця, у цьому ж році Р. Горак видав книгу «Стефан Ковалів» [2], де є багато цікавих відомостей про Бориславський край, родовід Ковалівих; у 2000 році була захищена О. Колінько кандидатська дисертація «Мала проза С. Коваліва в контексті розвитку української літератури кінця ХІХ - початку ХХ століття», а в 2002 році

побачила світ її монографія «Стефан Ковалів. Мала проза крізь призму часу (сучасна інтерпретація)» [5], в якій письменницький феномен С. Коваліва актуалізувався і набув новочасного потрактування і осмислення.

Запропонована стаття має за мету привернути увагу сучасного читача до літературної спадщини С. Коваліва і показати, що серед багатьох його оповідань, новел, нарисів художні твори для дітей і про дітей справді гідні того, щоб їх не забувати і в XXI столітті.

У творах для дітей і про дітей автор виявляє неабиякі здібності, мистецький такт, глибоке розуміння дитячої психології, вміння тонко й влучно передати кожний порух дитячої душі, її ніжність, доброту, щедрість і, зрештою, мужність і стійкість, навіть жертвовність. «В його оповіданнях живуть діти таким повним життям, що ви, читаючи його перше краще оповідання, впадаєте непомітно в артистичне одушевлення разом з малим героєм, вкладаєтеся в його спосіб думання, живете його мріями, ідеалами й бажаннями, тужите разом з ним, плачете, смієтесь, жартуєте, болієте, страдаєте і т.д. Одним словом, перед вами розкривається «діточий світ» в цілій красі і величі» [11,167], - писав І. Ющишин, головний редактор журналу «Учитель», одним із постійних авторів якого був С. Ковалів.

Відображення складного й багатогранного дитячого світу знаходить свою найповнішу реалізацію в жанрі дитячого оповідання й психологічної новели («Гриби», «Сліпий патрон», «Американська крисаня», «Паламарові бузьки», «Хрущі» тощо). Недарма за покликанням С. Ковалів був хорошим педагогом і тонким психологом. Йому притаманна така система моделювання мистецького образу, коли «істотною стороною його невичерпності є психологізм як діяльність і душевний склад творення словом і в слові людини» (9, 31).

Психологізм як один із чинників модернізації художньої свідомості порубіжжя XIX-XX ст. став однією з найхарактерніших ознак дитячої прози С. Коваліва. Характеризуючи другу половину XIX століття, Д. Наливайко вказує на основну відмінність психологізації впродовж кількох періодів і диференціює психологізм як «типологічний» (XIX ст.) та «індуктивний чи індивідуалізуючий» (початок XX ст.). Саме «індивідуалізуючий» психологізм домінує у творах С. Коваліва, заявляючи про себе в спрямуванні авторського дослідницького мікроскопа на емоційну сферу буття героя, своєрідно модифікуючи жанрову природу творів, серед яких, окрім уже зазначених жанрів оповідання й психологічної новели, є також новели виховання («Світ учить розуму», «На прічках»), «оповідання долі» («Суєта про насущний»).

До таксономії дитячих творів митця найбільш доцільним вбачається застосування етико-психологічної типології, бо саме така дистрибуція найбільше опрозорює їх специфіку і уможливорює поділ на дві групи, хоч і дещо умовний.

В одній групі оповідань Конфлікт проходить крізь душу героя, під час оповіди персонаж переживає еволюцію становлення, нерідко бореться сам із собою («Світ учить розуму», «На прічках», «Суєта про насущний»); у ньому відбувається ніби «нарощування» певних поступово набутих якостей. В іншій - духовний світ маленького героя змальовується статично, але кожен епізод, кожна картина художнього твору розкриває нову, незнану сутність героя («Хрущі», «Гриби», «Сліпий патрон», «Американська крисаня» та ін.). Водночас в обох групах творів за допомогою тих чи інших обставин, яскравих ситуацій розкривається внутрішній світ персонажів. Урізноманітнюючи форми конфлікту, автор освітлює несподіваними променями складний і суперечливий стан душі дитини в її найрізноманітніших виявах.

Шлях своєрідного внутрішнього оновлення проходить головний герой оповідання «На прічках» (1900). Звиклий до достатку й тепла родинного гнізда, малий розніжений Петрунью, розпечений, «примховатий», переродився після триденного

перебування у Бідунчиній хаті, у простій селянській родині. С. Ковалів у цьому випадку вдається до свого улюбленого прийому - ставити персонажа в ситуації, коли він, бажаючи цього чи ні, змушений зважувати і навіть переглядати свої вчинки і погляди. Петруньо потрапив у такі обставини, які примусили його по-іншому подивитись на світ навколо себе і осмислити певні факти життя, події.

Психологічну еволюцію від маленького «домашнього тирана» до «приліжного» хлопця автор показує, послуговуючись як традиційними, так і деякими оновленими прийомами психологічного письма: і через зовнішні симптоми почуття, настрою (коли його всі шукали, збившись з ніг, він «сидів собі тихо і не відзивався», «слухав, що про нього говорять... і руки затирав з радості, що Михайла (старшого брата) «натягали» за нього» і т. ін.); і через думки, переживання у формі внутрішніх монологів, сновидінь, які відтворюють його душевне «боріння» на шляху до переродження: «Я читав про індіанців, муринів, людодів і інших, а про таких «стиранкоїдів» не читав... Ні, вони й не дикі і не погани-варвари, лише собі бідні чесні люди, що постійно суетяться о насуцню стиранку...» [4, 444]. Крізь роздуми «панського мізинка», крізь його світосприйняття письменник показує протилежність звичаїв і виховання в бідній селянській родині і в панській сім'ї. Особливо вражає Петруня тяга бідних дітей до книги: «Тут усе навпаки... Мене гонили до книжки, щоби я учився, а тут велять книжку покинути і братися до жорен, до ступки і такої іншої роботи» [С. 447], - ніби підсумовує «паняч» свої спостереження. Поступово Петруньо навчився дивитися на світ широко відкритими очима, робити правильні висновки, а найголовніше - «перетворювати енергію думки в енергію дії» [10, 295], бо, повернувшись з «прічок», він «став мов не той самий: учився приліжно, [...] не гнівався, [...] дякував усім за «добру науку» [С. 449].

Еволюцію свого становлення переживає й персонаж оповідання «Світ учить розуму» Яким Воробець, для якого справжнім педагогом, цілеспрямованим і всеосяжним, стало саме життя, сама дійсність в її конкретно-зримому вияві. Тому жанр цього твору належить визначити як новелу виховання (як інваріант терміну «роман виховання»). Елементи роману виховання в українській прозі мають «Близнець» Т. Шевченка, «Не спитавши броду» І. Франка, «Повнолітні діти» І. Вільде. Фабулу новели виховання С. Коваліва складає низка епізодів, які в скороченому вигляді, сконденсовано і вдало компенсують романну сюжетну протяжність (бешкетування Якіма вдома і в школі, хизування своїм соціальним становищем, знущання з дітей, втеча з дому, перебування в цирковій трупі пана Шміделя, робота в шахті, дружба з Олексою і початок позитивних метаморфоз).

Письменник, ведучи об'єктивну розповідь про свого героя, поступово переходить до опису того становища, в яке він потрапив, акцентуючи на його переживаннях і роздумах («туга, жаль за родиною огортали його дуже часто», він плакав, «тужив за татом, за мамою»). Автор непомітно наближає свій виклад до тієї грані, коли внутрішній стан дитини починає розкриватися ніби зсередини, крізь призму сприйняття дійсності самим персонажем. Особливо вражаючою в творі є картина розбурханої нічної стихії, яка була суголосна душевному стану героя - страшній самотності, загубленості, акумулювала весь розпач звідаєної дитини, для якої життя перетворилося на пекло: «Ніч ся була довга - страх! роком йому здавалася, ... нічний холод проймав під якимсь коцом дірявим і щось кусало, ... шнури, дрючки драбини колисалися за кожним подувом вітру, ... лампа миготіла, ... слуги ... снувалися, як духи ... Яким на все глядів, ока цілу ніч не прижмуривав» [С. 83].

Окличні речення, фігури умовчання, що мотивуються уривчастими перепадами почуттів, психологічні паралелізми, ефект вібрації світла, яке підсилюється коливанням повітря, інструментують імпресіоністичний пейзаж, бо саме в цих

описах найпомітніше авторське прагнення з максимальною повнотою передати всю багатоманітність вражень, відчуттів, образів, зовнішніх сигналів і асоціацій, які співіснують, переплітаються в свідомості героя. Поетика імпресіонізму посилює авторську інтенцію «оголити» душу дитини, розкрити нову, незнану сутність характеру підлітка, увиразнити його схильність до еволюції. Автор проводить свого героя ще багатьма дорогами поневірянь, які й довершують справу його перевиховання. «Світ навчив» Якіма не тільки розуму, а й сформував його моральні чесноти.

С. Ковалів у цьому творі вперше в історії української літератури звернувся до теми експлуатації дитячої праці під землею, продовжуючи її у повісті «Суєта про насущний». У творах І. Франка загалом тільки згадується про підземну працю (в діалозі Германа із Стасюрою в повісті «Борислав сміється»); дещо пізніше її розробляв С. Черкасенко. До образів Тараса, Якіма, Олекси, що їх відтворив з любов'ю, симпатією і співчуттям С. Ковалів, приєднуються Сьомка («Великодня ніч») і Сашко («Сашків кінець») С. Черкасенка. Однак якщо в героїв галицького письменника мрії та бажання здійснюються (Яким стає адвокатом, Олекса - купцем, а Тарас - гірничим інженером), то у С. Черкасенка домінує мінорна тональність, і в його «маленьких героїв» «потяги до чогось кращого, до знань і світла» вбивались умовами жорстокої дійсності, які «робили їх моральними і фізичними каліками» [8, 36].

Своєрідне продовження сюжету попереднього оповідання спостерігаємо в творі «Суєта про насущний», де відтворюється історія розвитку характеру головного персонажа Тараса, сина загиблого ріпника: він сповнений палкого бажання вчитися, має хист, навіть талант для цього, однак змушений опікуватися своїми меншими сестричками. Реальна дійсність тисне на дитину, гальмуючи розвиток її здібностей, і все ж хлопчина долає труднощі, досягає бажаних наслідків (здобуває, зокрема, вищу освіту, а з нею - і фах гірничого інженера). Такими мотивами оповідання С. Коваліва перегукуються з творами С. Васильченка («Талант», «У панів», «На роскоші»), але відрізняються від них оптимістичною кінцівкою. Водночас обидва письменники, заглиблюючись у душу «маленької людини», задавленої тяжкими умовами існування, відкривають у ній поривання до світлого й радісного, бачать у ній моральну чистоту, природну обдарованість і вміння перемагати.

Взагалі цей твір можна кваліфікувати як «оповідання долі», досить популярне явище в літературі XIX ст., особливо в творчості Марка Вовчка («Козачка», «Одарка», «Горпина»), Ганни Барвінок («Хатне лихо», «Жіноче бідування») тощо. У М. Коцюбинського, С. Васильченка, А. Тесленка, В. Стефаніка, Л. Мартовича, М. Черемшини широко представлені твори про дітей, втім, немає таких, у яких діти виростили б з малих літ, ставали до дорослого життя, як це спостерігаємо у творах С. Коваліва. Письменник простежує життя героя від молодшого шкільного віку і до того часу, як він став «власителем великих копалень нафти і славним інженером рудничим» [С. 569].

Для увиразнення й повноти цього образу С. Ковалів використовує широку палітру прийомів характеротворення - як традиційних, так і модерних: самохарактеристику, взаємохарактеристику, часто вдається до монологу, щоб виразніше відтворити внутрішній стан хлопчика в різних життєвих ситуаціях, бо «психологізм завше сприяє якнайтоншому розкриттю художнього образу» [1, 72].

Витворюючи образ Тараса, письменник порушує ще одну важливу соціальну проблему - проблему дитячого сирітства. Твори цієї драматичної тематики зустрічаються в багатьох українських письменників кінця XIX - початку XX ст. - В. Стефаніка («Кленові листки»), М. Яцківа («У наймах»), М. Дерлиці («Пташенята»), К. Сроковського («Пригоди малого Осипа»), Б. Грінченка («Сестриця Галя», «Сама, зовсім сама»); а її родовід сягає поезії Т. Шевченка «У Великдень на соломі».

С. Ковалів в освоєнні цієї тематики зробив крок вперед: розширив її межі, широко осмислив, показавши не просто «кругле сирітство, але таке сирітство, як його (Тараса), що мусив, крім себе, ще й про других журитися, т.е. про обі сестрички Зоню й Ориню» [С. 558].

Загальний трагізм змальованої ситуації підсилюється «дорослим» рішенням дитини-підлітка - «йти з іншими робітниками до кошари, лізти в яму й відробляти шахту» [С. 556]. Вмотивовуючи різноплощинність духовно чистої конституції персонажа і байдужості зовнішнього середовища, автор показує тяжке «гарування» під землею Тараса нарівні з дорослими. Тим самим уже вразі письменник звертається до зображення дитячої праці під землею на бориславських нафтопромислах. Попри всі труднощі й перешкоди, Тарас досягає своєї життєвої мети. Дехто з дослідників вбачає у розв'язці цього твору нетиповість, надуманість, непереконливість, яка, нібито свідчить про обмеженість світогляду письменника [7, 25]. Однак таке твердження дещо одностороннє, певною мірою спотворює проблемно-тематичну організацію твору. Автор додав до фабули те, що диктувалось глибинною сутністю його власної думки: людське життя - тяжке випробування. Саме такий шлях пройшов Тарас, прямуючи до своєї високої мети. Цій ідеї і був підпорядкований авторський задум, а порушення проблеми інтелігента, який вийшов з народу, його моральних якостей, природного вияву менталітету мала чимале значення для літератури початку ХХ ст.

Саме цей момент і варто враховувати, аналізуючи твір «Суєта про насущний». Слушність цієї тези скріплюється посиланням на висновки, зроблені М. Ласло-Куцюк: «Літературні твори - досить ненадійний матеріал для вивчення на їх основі «дійсності». Ця констатація аж ніяк не применшує їхнє значення, адже для цього вони створені. І якщо можна на їх основі зробити якісь висновки щодо самої дійсності, тим краще. Але вимагати від письменника насамперед об'єктивної інформації про дійсність - річ, на наше переконання - невдячна» [6, 25].

Отже, в першій групі творів для дітей малолітні герої С. Коваліва зображаються в різних життєвих ситуаціях, колізіях, чим і визначається шлях їхнього саморозвитку, духовного становлення, а то й драматична доля.

В іншій групі творів письменник змальовує широку картину з життя сільських дітей, їхні пригоди, пустощі, ігри. Проте в радісний, чарівний світ дитинства часто вривається сум як віддуння дорослого світу з його проблемами. Тому поряд з морально-етичними, дидактичними мотивами у таких творах виразно звучать і соціальні ноти, особливо ж у психологічних новелах «Американська крисання», «Гриби», «Хрущі» та ін.

Конкретний випадок з життя сільських хлопчаків визначив сюжетні колізії оповідання «Гриби», що характеризується досконалістю структурної організації матеріалу. Два ліричні відступи (на початку твору і в кінці) виконують не лише настроєву функцію, зумовлюючи ліричну схвильованість і тональність авторської оповіді, а й виступають своєрідним композиційним обрамленням його. Перший ліричний відступ, який переходить в гімн жінці-матері («Яка ж та мати терпелива, яка ж її любов велика, який сон короткий, яка сила невисказана», що вона, «сама голодна, а втім рада, що хоч діти попоїдять» «назбираних рано-вранці грибів» [С. 571]) служить експозицією твору, бо саме така любляча мати у Матія, головного персонажа «Грибів», який був старшим із напівголодних дітей великої родини. Та гриби були головною їжею не тільки в них, а й в інших бідних сім'ях. Тож діти, вирвавшись на волю з тісних і холодних хат, мали улюблене заняття - збирати гриби і ласувати ними. Про один з походів, який ледве не закінчився трагічно, і розповідає С. Ковалів у цьому творі.

Письменник, вдаючись до характерної лексики, майстерно передає стан малюків, які, опинившись серед природи, перейнялись її радісним настроєм: діти «бігали», «кричали», до всього придивлялись, «раділи»; а риторичні запитання, вигуки, жваві

діалоги ще більше увиразнюють неповторність дитячого сприйняття довкілля. Та в цей радісний світ дитинства вносить дисгармонію виразна художня деталь: замість їстівних грибів діти назбирали «червоних моримух» і не владні справитись з постійним почуттям голоду, відправили їх «простісінько в проголоднені животики».

Таким художнім прийомом автор увиразнює соціальний аспект у художньому дослідженні поведінки малюків, вкотре нагадуючи, що проблеми дорослого світу так чи інакше позначаються на дітях. І хоч другий авторський відступ, який зливається з розв'язкою, має на меті посилити дидактичну настанову і виховавчий аспект оповідання - «слухати досвід старших», він не послаблює соціальне звучання, твору (незримий наскрізний образ голоду присутній в оповіданні з початку і до кінця, і саме він стає спонукальним мотивом розваг дітей і причиною їхньої хвороби).

Елегійно-ліричним настроєм, змішаним почуттям смутку й радості пройняте оповідання «Хрущі» - справжня перлина в творчості письменника. Його художня цінність визначається глибокою і неповторною поетичністю, наскрізною ліричністю. Сюжет сповнений динамікою, рухом, щасливим неспокоєм малечі. Надзвичайно вдало передається автором і стан весняної природи з її вічною здатністю оновлюватися, і стан дітей, які відчують невимовну радість від приторку з нею, і стан автора, який своєю ніжною любов'ю осяває світ дитинства.

Письменник за допомогою непрямой психологічної характеристики (полісемії жестів, рухів, виразів обличчя малюків) відтворює внутрішні почування дітей, їхню захопленість, одивненість, здатність у найбуденніших, здавалося б, речах, бачити незвичайне і чарівне: вони «радіють благодатній весноньці», «виспівують собі радісно», хваляться один за одного, ганяються по всьому селищу за зозулею, кричать, перегукуються між собою. І все навколо них: «садовина», що покрилася «білим цвітом», «зелена мурава», «грубі дупельнаві верби», «розлогі тернові кущі», зозуля - «весняна благовісниця», «майові хрущі» - живе, рухливе, життєлюбне, здатне мінятися, оновлюватися, воно зове їх до своїх принадних таємниць, і, здається, самі діти асоціюються з весною.

Та радісна тональність твору різко змінюється введенням соціальних мотивів: знайомлячи з гуртом малечі, автор підкреслює в їх характеристиках соціальний статус: маленький Івасик- сирота, шестилітня Теренуня - напівсирота. Не будучи байдужим до проблем сирітства, С. Ковалів вболіває за долю своїх героїв-сиріт, і цей біль відчутний у всьому: в портретних зарисовках, у доборі художніх тропів-зменшувально-пестливих словах, епітетах, здебільшого фольклорного походження («ясноволоса голівка», «біла сорочечка», «густі буйні кучерики», «сирітка Івасик», «куценька Теренуня»), та й у загальному ліричному тоні оповідання.

Вдаючись до прийомів натуралістичного письма, автор не лише розкриває тиху, спокійну і лагідну вдачу Івасика, а й робить це невинне і беззахисне створіння об'єктом мучительства дітей, щоб увиразнити безглуздість і несправедливість його загибелі. Тож епізод, коли смертельно поранений Івасик, з погано пообтираною кров'ю, ще й «співав, скакав, плескав кріпко руками з іншими і йому здавалося, що його голова перестала боліти» [3, 156], епатає читача, викликає стан емоційного потрясіння, бо неможливо утримати душевну рівновагу, коли йдеться про такі несумісні, оксюморонні поняття, як «дитина і страждання», «дитина і смерть».

Зворушений автор ніяк не може на цьому поставити крапку. Зробивши невеликий часовий антракт, він із сумом констатує в епілозі, що через неділю підносилися «...під старим дубом коло церкви свіжа могилка, а в могилці спочивали тлінні останки Івасика... Умер круглий сирітка від запалення мозку...» [3,156]. Проймає болем сцена голосіння за померлим внуком бабусі, старої, немічної, що залишилася «сама, мов билинка в пустині», зі своїм невиліковним лихом-горем. Страждання жінки віддунували у чутливо-людяному серці письменника, роз'ястрували його душевні рани і лягали на

папір зболеними рядками, які не залишають байдужими жодного читача. Апелювання до людських почуттів є одним з найважливіших естетичних принципів письменника, бо навіть дітей, колишніх друзів Івасика, огорнуло «якесь горе, страшне горе», що увірвалося в їхнє безтурботне, радісне дитинство.

Цей твір несе в собі сильний високоморальний заряд, бо, акцентуючи на морально-естетичному аспекті у художньому дослідженні поведінки малюків (смерть Івасика - наслідок їхніх пустощів), С. Ковалів не обмежується лише ним, він порушує важливі соціальні питання, які на той час суспільство вирішити було неспроможне. І образ Івасика-сироти перетворюється із невинної жертви дитячих розваг у символ несправедливості дитячої смерті взагалі, змушує не лише читача, а й всі суспільні інститути замислитись над відповідальністю перед дітьми, а, значить, перед майбутнім. Тож висновки, закладені в основу твору, звучать і сьогодні потужно та актуально.

В оповіданні «Хрущі» С. Ковалів сягнув найвищого рівня художньої майстерності й збагатив прозу для дітей витонченістю психологічного дослідження дитячого світу і глибиною реалістичних узагальнень. І якби він не створив більше нічого, то цей твір вже прославив би його як письменника.

Перегукується морально-етичною спрямованістю з попереднім твором і оповідання «Сліпий патрон», хоч сюжетні колізії тут дещо інші - йдеться про розваги хлопчаків, їхню гру «у війну», яка, незважаючи на великий переляк дітей і дорослих, все ж таки не закінчилась трагедією. Тут немає опоегизованих пейзажів, психологічних деталей, твір задуманий з метою прямого дидакту: з цієї пригоди «виснувати науку». Адже С. Коваліву, письменнику і педагогу, завжди притаманне прагнення вчити й виховувати. Він не боїться сакраментального слова дидактика, не боїться навчати свого читача. Тому і в такому невеликому за обсягом оповіданні автор зумів показати своє знання особливостей дитячого віку, завжди притаманний хлопцям потяг до незвичайних пригод, до воєнних ігор, а образи Михайла і Стефана, хоч ледь окреслені, та вже ж цікаві, бо оба вони «енерали козачої ватаги», з багатою фантазією та уявою, тямковиті й дотепні.

Морально-етичний мотив превалює і в оповіданні «Паламарові бузьки»: на арену літературного твору письменник виводить один з проявів одвічної боротьби добра і зла, зіштовхуючи підлітка Якіма з односельцями. Та суть конфлікту не стільки між людьми і Якимом, як між їхніми моральними якостями, між тим, що стоїть за ними (за людьми - доброта, щирість, любов до природи, до птахів, розвинуте почуття прекрасного, адже за народним повір'ям, там, де поселиться бузюк, селиться і щастя; за Якимом - зло, жорстокість, хижацьке ставлення до всього живого, абсолютна глухота до доброго і чистого), тобто у боротьбі добра і зла. Зіткнення цих двох категорій ніби утворює два рівні в розгортанні трагічної сюжетної колізії.

Автор прагне яскраво розкрити і тему добра, і тему зла, перш ніж перейти до їх трагічного перехрещення. У жорстокості, у відсутності відчуття живої природи, у бездуховності існування вбачає С. Ковалів підвалини зла. Увіразнюючи цю думку, він тему добра ніби проектує на космічні обшири (взори дітей, Кметика завжди були спрямовані вгору, в небо, у височінь, на кривлю домівок, де мешкали бузьки), а тему зла майже позбавляє життєвого простору (Яким не ходив: він то вилазив із лози, то підкрадався поза городами, щоб його ніхто не бачив, то ховався на задніх дверях під хатою). Жорстокість і варварство «виродка»-підлітка зайшли так далеко, що він задумав вбити і бузьків, яких так плекали всі, взявши собі в спільники молодшого брата, та за прикрою випадковістю вбив його, подаючи йому рушницю на стріху, «забувши, що оба курки рушниці ще вдома повідтягав» [С. 616].

Автор на цьому ставить крапку, обриваючи розповідь на вражаючому натуралістичному описі знівченого трупа дитини. Він ніяк не коментує події, залишаючись

ніби «за кадром», не виносить ніякого вироку злодію, спонукаючи читача самостійно домислити епілог. Спонукування читача до співтворчості є однією з важливих рис поезії С. Коваліва. Саме такі оповідання дають роботу для дитячої душі, змушують співпереживати, проймаються глибокими емоціями і почуттями, робити певні висновки: неможливо примиритися з існуванням зла на землі, із загрозою добру і красі, із жорстокістю і підлістю, з відсутністю в людині Людини. Тож, обравши цей трагічний сюжет, митець показує, що він містить в собі комплекс вічних проблем, актуальних і сьогодні.

Усій дитячій творчості С. Коваліва властива педагогічна заданість, але навчає письменник-педагог делікатно, без нав'язливих інтонацій, непомітно для самих дітей. Оповідання «Американська крисаня», в якому виразно постає, але не декларується, національно-патріотичний аспект, яскраве тому підтвердження. Усвідомлюючи, що любов до народу, батьківщини треба плекати з дитинства, автор для втілення своєї ідеї обирає простий, але цікавий, з пригодницьким елементом сюжет, в якому Стефанко Пелехатий є центральним персонажем і, відповідно до авторського задуму, «об'єктом» виховання.

Основу сюжетної лінії становить розповідь про привезений дядьком з Америки «пригісник» - крисаню незвичайної краси для свого племінника Стефанка, якому вона дуже сподобалась, та про короткі втіхи хлопчика цим капелюхом (такий перебіг подій відразу викликає асоціацію недовговічності іноземного, чужого, наносного, що протиставляється вічності, справжності рідного, вітчизняного): розлючений «писарів вепр» вирвав одного разу з рук Стефанка цю заморську річ і пошматував її вщент, залишивши гіркому споминів. От, власне, і все, що стосується подієвості твору. Однак читач стає свідком не так зовнішнього життя дитини, як його надзвичайно багатого на почуття і переживання внутрішнього світу, коли на зміну щирій і безпосередній радості від подарунка приходять «розпука» і розчарування, але вже такі, що дають поштовх до роздумів, до мікроаналізу: після розповіді дідуся про вітчизняний бриль та американській капелюх, внук «розважав над судьбою дідуневої крисані: стільки світу впарила, стільки наїздила, стільки волі й неволі зазнала, і на кораблі, і на міністровій голові сиділа, аж навпослід до себе вернула» [С. 595].

Майстерно сконструйовані монологи, діалоги (Стефанка з матір'ю, батьком, дідусям, «побратимами-кусителями») не лише урізноманітнюють наративну структуру твору, надають їй динамічності, а й увиразнюють психологічні стани малюка та його поведінку.

Твір завершується повчанням, яке виголошує дід внукові і постулюється автором протягом усього сюжету, покликаного бути обґрунтуванням завершальної дидактичної сентенції: «Відай, нам усім з тих американських доларів стільки хісна, стільки тобі, дитинонько, з тої крисані [...]. Дідуньо виплете і више тобі нову з тої житньої соломиці, що на святій прадідній землиці прозябала, виросла і доспіла» [С. 598]. За допомогою антитези своє / чуже і тут / там (батьківщина - Америка, дім - чужина), письменник в ніжно-ліричному стилізовому оформленні передає любов до рідного краю, щоб викликати адекватні емоції в реципієнта.

Отже, бачимо, що С. Ковалів - справжній письменник і педагог. Йому притаманне внутрішнє відчуття дитини, любов до неї, глибоке знання її психології, інтересів і прагнень. Так уміють відчувати дітей тільки ті, хто віддав їм увесь свій талант, увесь свій труд, усі свої помисли, хто наполегливо дошукувався шляхів до дитячих сердець.

Тонкий і глибокий психологічний аналіз, позначений і традиційними, і новітніми формами проникнення у внутрішній світ дитини, тактовна подача матеріалу, порушення й розв'язання цілої низки проблем виховного характеру, відсутність надмірного

моралізаторства, ненав'язливість, притаманна його творчій манері делікатність, уміння пробудити в читачеві співчуття і співпереживання - все це виразно характерні, художньо диференційовані риси творів С. Коваліва дитячої тематики, що витворюють «діючий світ» в цілій красі і величі».

Література

1. Гладкий В.М. І. Франко про сучасну йому українську новелу / Гладкий В.М. // І. Франко. Стані і матеріали. 36. 12. / - Львів, 1965. -С. 68-73.
2. Горак Р.Д. Стефан Ковалів: До 150-річчя від дня народження / Р.Д. Горак.-Трускавець, 1998. - 128 с.
3. Світ учить розуму: Оповідання / С. Ковалів. - К., 1960. - 219 с.
4. Ковалів С. Твори / С. Ковалів. - К., 1958. - 724 с. (Посилаючись на це видання, далі вказуємо лише сторінку).
5. Колінько О.П. Стефан Ковалів. Мала проза крізь призму часу (сучасна інтерпретація) / О.П. Колінько. - Київ, 2002. - 184 с.
6. Ласло-Куцюк М. Дійсність у новелі // Радянське літературознавство / М. Ласло-Куцюк -1988. - №11.-С. 18-25.
7. Лесин В.М., Дігтяр С. І. Літописець дореволюційного Борислава // Ковалів С. Твори / В.М. Лесин, Дігтяр С. І. - К., 1958. - С. 3-33.
8. Мишанич О. В безмежжі зим і чужини // Черкасенко С. Твори: В 2 т. / О. Мишанич. - К., 1991. - С. 5-42.
9. Фащенко В.В. У глибинах людського буття: Етюди про психологізм літератури / В.В. Фащенко. К., 1981.-279 с.
10. Шацкий С. Т. Педагогические сочинения: В 4 т. - М.: АПН РСФСР, 1962 / С. Т. Шацкий. - Т.1. - 503 с.
11. Юцишин І. С. Ковалів // Учитель / І. Юцишин. - 1911. - Ч. 11-14. - С. 167.